

Буряадай эрдэм һуралсалай министерство
Хэжэнгын аймагай эрдэм һуралсалай таһаг
В. С. Мункинай нэрэмжэтэ Хэжэнгын лицей

ЭХЭ ТУХАЙ ХОЁРДОХИ ПОЭМЭ

*Цырендулма Дондогойн
сэдьхэлэй уянга*

11 ангида буряад уран зохёолой
НЭЭМЭЛ ХЭШЭЭЛ

Багша: Цыренова Галина Раднаевна

Хэжэнгэ, 2016

Сэдэб: **Эхэ тухай хоёрдохи поэмэ**

Ц. Дондогойн сэдхэлэй уянга

Зорилгонууд:

- Цырендулма Дондогойн “Эхэ тухай поэмэнүүдтэй» танилсаха;
- Уран шүлэгшын ажамидаралай эхин – нангин Эхэдэ зорюулһан поэмэнүүдые удхынь ба уран найруулгынь талаар жэшэхэ, шэнжэлхэ;
- Турэлхи хэлэнэйнгээ баялигые, арадайнгаа еһо заншал, урдын түүхые һэргээхэ, эрдэм мэдэсээ үргэдхэхэ.

Шамдаа, Буряадни

Цырендулма Дондоковна

Дондогой

(1932 - 2012)

*Дуулажа ябаһан дуунуудни
Дурдан шэбшэһэн шүлэгүүдни-
Дууһан шамдаа, Буряадни.
Баян тала байгаалидаа,
Бархан уула, Байгалдаа
Баринаб дуугаа, Буряадни.*

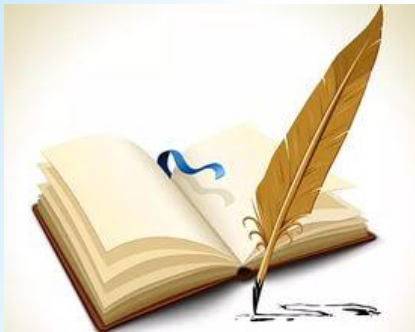
“Хүрһэтэ дэлхэйн шэгшэгхэн”

*Эгэтэ Үдын уулзадха дээрэ
Эгэтын Адаг тосхон бии.
Үхибүүн бага наһаяа
Үнгэргөө һэнби тэндэ.*

(«Эхэ тухай поэмэнээ»)

ЭХЭ ТУХАЙ ПОЭМЭ

*Утаһан хучирай
аялгааршые бэшэ,
Уянгата лимбын гунигаар
Буряад хэлэнэйнгээ
баялиг уудалан,
Буурал эхэдээ
магтаал дуулахам.*

(1962-1966)

Эхэ тухай хоёрдохи поэмэ

Оршолон дэлхэй шамгүйгөөр, эжы,
Одо мүшэдтэй гэтэлсэдэг болоһоор, -
Түргэн гээшэнь!- гушан жэл
Түргэн поездын гүйдэлөөр ходороо...

Бэхэмни гуурһандаа хаташоо үды,

Бэлигээ туршалсахам –

бодоно гүб, унана гүб?

Шам тухай, эжы, дахяад түүрээхэм,

Шадалайнгаа барагдашоогүйдэ түүрээхэм.

Хүйтэн халуунда нилээн хайруулжа,

Хүдэржэһэн шарайеш һанан түүрээхэм,

Хайрагүй байдалай туруунда дайруулжа,

Хатуу болоогүй зүрхыешни түүрээхэм.

(1992 он)

*Бултанда үзэгдөөгүй
эди шэдеэр
Бусажа намдаа
гэнтэ ерээл нааш,
Альган дээрээ
ямбалан бөөмэйлжэ,
Ашыеш харюулха
Һэм даа, эхэмни!...*

Эхэ эсэгын ашые харюулалга

**“Нүгэлтэ түбидэ түрэнэн
хүншые, аншые
Эхэ эсэгын ашые харюулжа
үзөөгүй юм.
Эхэ эсэгээ мүлжэлгэн –
садаха гүзээгүй юм.
Үри бэенэрэйнэ үйлэ
тиимээр зохёогдоо юм”,-
Үхибүүн ябахатам, үбгэд
хүгшэд хэлсэгшэ һэн.**

Мүнхын аршаанай дуһал

*Саяан уулын
мундаргануудай
эгээл үндэр оройдо
мүнхын аршаан
дуһалдаг...*

“Хирээгэй дальбараа Молон
тойн хоёр лэ
Хилэнсэггүйгөөр эхын ашые
харюулһан юм!” –
Хирэгүй сэдхэлтэ нагасамни
намда харюусаа һэн
**Долоошые хубилбал тиимэ –
шэдитэй болохогүйб
Үдэээ ходолжо, эхынгээ
дэбдихэрые зөөлэлхэ
Үдэтэй бэшэб даа
хирээгэй дальбараадал...**

Эхэ эсэгын сэдхэлэй нургаал

«Ямаршые ажалда үнэн
сэхэ байгаарай,
Ядалгүй газарта ядангүй, хүндэһөө бү айгаарай!» –
Эжымни гашайдаһан няд
ГЭМЭХЭН ХЭШЭЭЛ
Эдир наһандам ото
намтай ябаал.

Үндэр наһатын үрээл

Үшөө залуухан, эсэгтэйм
гэрлээд байхадаа
Үриез, хүгшэнөө хүдөөлөөд
үншэрһэн үбгэниие
Үргэжэ, муу найтайнь
носолдожо, найханаар
Хойнонь гараһан тухайдаа
эжым хэлэгшэ һэн.
Ерэ хүрэжэ, Үрээлтэ Бадма
мордоходоо
Ерэн үндэр наһым абаарай гэжэ
Эсэгыем үрээһэн байгаа,
бүхы найниие хүсэжэ.
Эжыдэм юундэ наһаяа үгөөгүй
хөөрхы нааб?

Мүнхэ наһатай юумэдэл...

Эд зөөрийн түлөө
хомхойржо зутаралтагүй.
Эдлэнэн зөөришье шүүдэр
боложо дэгдэхэл,
Энээхэн бээмнайш һүүдэр
боложо арилха.
Мүнөөнэй зон ....
Мүнгэ алта, модо шулуу
суглуулан,
Мүнхэ наһатай юумэдэл
яатарааш хобирноб даа?
Хомхой ехэдэбэл, хулгайшье
хүүлэжэ магадгүй.

Эрдэни найхан баялиг үгөөш

Эртэ бодожо, орой унтахадаа,
Энхэрхэ намайгаа сүлөөгүй
налирхадаа,

Элдин дэлхэйдэ юунһээш
найхан

Эрдэни найхан баялиг
үгөөш намдаа –

Эжы, тэрэшни намтайл байха,
Эдлэжэл ябанам энэ наһандаа

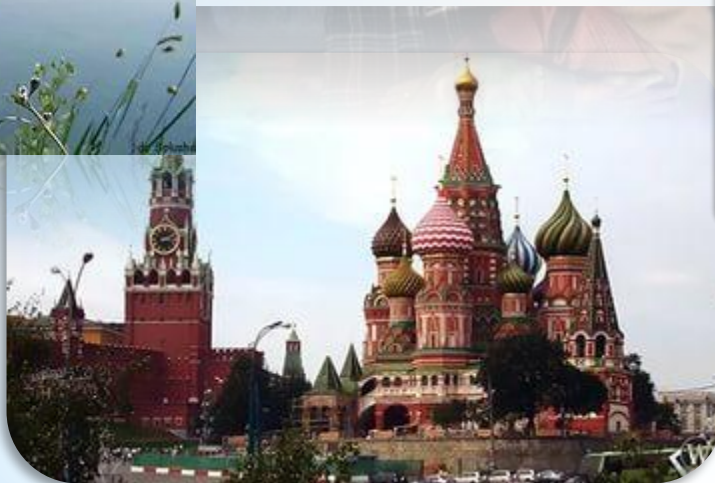
Хэлэгүй арад өөдэлхэгүй

Түрэл хэлээ
хүсэд мэдэхэгүй,
Түүхэ соёлоош
ёһоор эдлэхэгүй
Ургаад байнал
бүхэли үетэн,
Ургамал модые
орбонтойнь
Урбуулжа хаяад,
Ууган хүрьһыень
малтажа хаяһаншуу.

“Эхэ” гэдэн үгэмнай -

Хурдан гуурхан

Синквейн – болохон үйлэдэ (хэшээлэй сэдэбтэ) өөрын ойлгосо, хандаса харуулхан табан муртэй бүтээл.

1-дэхи мур: болохон үйлэ зураглахан нэрэ үгэ (1);

2-дохи мур: нэрэ элирхэйлхэн үгэнүүд (2);

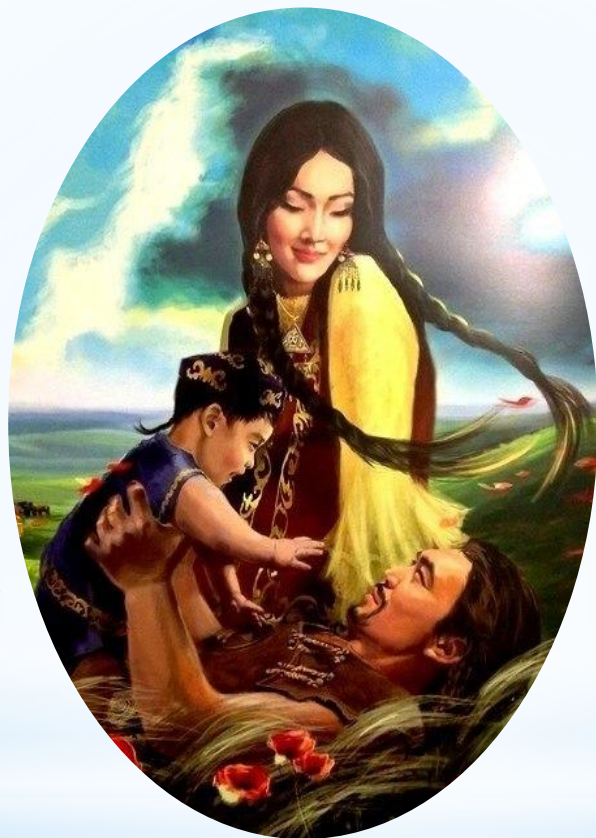
3-дахи мур: үйлэ үгэнүүд (3);

4-дэхи мур: ойлгосо, хандасаяа тодорхойлхон богони мэдүүлэл (4 үгэхөө үлүү бэшэ);

5-дахи мур: нэрэ тодорхойлхон, дүтэ удхатай үгэ – синоним (1)

НАРАТА ЮРТЭМСЫН ЖАРГАЛ

Энээхэн ногоон
дэлхэй дээрээ
Эхэнэр боложо
түрэнэн бэээрээ

Эхын жаргал
Эдлэнжэ ябаханаа
Эрхим юумэн
байха юм гү?

Энээхэн сагаан
дэлхэй дээрээ

